

ГЕОПОЛИТИЧЕСКА ИНТЕРПРЕТАЦИЯ НА СЪВРЕМЕННИТЕ БЪЛГАРО-ТУРСКИ ОТНОШЕНИЯ

Марин Русев

Традиционният исторически анализ на българо-турските отношения е белязан от редица наслоили се идеологеми, основаващи се на задължителната вина при характеристиката на “образа на другия”. Същевременно съвременните приоритети на двустранните отношения често са допълнително усложнени от конюнктурни вътрешни и външни политически процеси. В следосвобожденската ни история не винаги съдбовните за България решения отчитат обективно съществуващите геополитически фактори. Днес обаче е наложителен нов алтернативен прочит на европейската, балканската и българската ретроспектива, която оптимално да съчетава историческия с пространствения подход. Такова съчетание може да ни предпази от типичния за българския политически елит конюнктурен субективизъм и да гарантира верни ориентири при моделирането на обществената динамика в перспектива.

Авторът е главен асистент в СУ “Св. Климент Охридски”, катедра “Регионална и политическа география”.

Геополитическият анализ е анализ на хладния разум, т. е. анализ, освободен от исторически идеологеми и политическа конюнктура. От геополитическа гледна точка всяка част от географското пространство се отличава със свое специфично съзнание. Геополитическото съзнание е непреходна характеристика на пространствените политически образувания. То се изразява чрез волята на конкретна етническа общност за контрол над определено пространство.

Отношенията между България и Турция, между народите, населяващи техните държавни пространства, имат многовековна история. Нейните най-стари белези са резултат от тежкия цивилизационен сблъсък в борбата за надмощие над едно от възловите за световната история политически пространства. Възникнали като геополитически наследници на Византия на Балканския полуостров и полуостров Мала Азия, през 14 в. българската и турската държавност се изправят в неравна схватка. Турският пасионаризм (по

терминологията на Л. Гумилев) е в по-благоприятна позиция пред културно извисената, но изчерпала своя политически потенциал България. Последвала-та неизбежна етно-конфесионална симбиоза предопределя съдбата на българските земи за столетия напред. Продължителното турско владичество оставя силен отпечатък върху облика на българския етнос и спецификата на неговото културно-икономическо развитие.

През Късното средновековие българското геополитическо съзнание доминира над огромното културно пространство на Източна Европа, дори когато българската държавност е заличена от политическата карта. Благодарение на това българското геополитическо съзнание не изчезва заедно със съкрушената българска държавност. Нещо повече – то се оказва решаващо за нейното възвръщане през 19. в.

След Освобождението българо-турските отношения са белязани от редица дипломатически и военно-политически конфликти, редувани от неколкостепенни периоди на неутрално сближаване на интересите. Като цяло се очертава тенденция към относително затихване на двустранно провокираното напрежение. От съществено значение в това отношение е фактът, че последният военен конфликт между двете държави датира от преди около 90 години. Тежък белег върху необходимата за двете страни политика на взаимно доверие през 80-те години изигра провокираният от комунистическия режим в София етнически натиск върху т. нар. “български турци”.

За да се оцени съвременният интеграционен потенциал във външните приоритети между България и Турция, е необходимо да се разкрият особеностите на тяхното геополитическо поло-

жение. С много по-голяма значимост за световното пространство е геополитическото положение на Турция, което се отличава с уникални характеристики. Нейната територия е разположена между 4 от най-конфликтните геополитически възли в света – балканския, кавказкия, средноазиатския (наричан още таджикски) и блискоизточния. Турция е безспорен икономически и военен лидер в пространство с радиус от около 1800–2000 км. През 2000 г. нейният БВП е 444 млрд. долара (около 1% от световния брутен продукт) и по този показател страната е на 17-о място в света. Най-близките икономически конкуренти в това отношение са Русия (1120 млрд. долара, 2,6%, 10-о място), Италия (1273 млрд. долара, 2,9%, 8-о място), Германия (1936 млрд. долара, 4,4 %, 5-о място) и Индия (2200 млрд. долара, 4,4%, 4-о място). Геополитическото значение на югоизточната ни съседка се допълва от няколко допълнителни фактора: контрола над Проливите и най-натоварения сухопътен мост между Европа и Азия, значителната военна мощ, членството в НАТО и военно-политическото покровителство от страна на САЩ.

Главна особеност на географското положение на България е нейната принадлежност към балканския геополитически възел, където се преплитат разностранните интереси на Централна Европа, Евразия, атлантизма и ислямския свят. Точна пространствена оценка на Балканския полуостров дава още през 1924 г. забележителният български географ Жеко Радев: “Балканският полуостров се явява най-здравя и най-стабилна мостова твърдина, която свързва тясно цялата централна и югоизточна част на европейския материк с Предна Азия (п–в Мала Азия –

б. м., М. Р.) и Северна Африка.” Задълбочено геополитическо изследване на Балканския полуостров и мястото на България в него през 1937 г. прави също Иван Батаклиев. Според него “Балканският полуостров е най-средиземната суша на земното кълбо, а България – най-балканската държава”. Днес, след разпадането на Югославия, такава констатация може да се приписва и на редица други балкански страни като Босна, Косово и Македония, но това не означава, че геополитическата значимост на нашата страна е намаляла.

Формулирането на оптимално външнополитическо поведение на България изисква нейният елит да предвижда всички възможни сценарии за глобални и регионални геополитически трансформации и да поведе страната ни към най-благоприятни за националната кауза позиции. От особено значение са отношенията ни с балканските държави, изискващи диференциран подход към всяка от тях. При решаването на съвременните аспекти на българския национален въпрос, например в отношенията ни с Гърция, Македония и Сърбия, от една страна, Турция и Румъния, от друга, трябва да се поставят различни акценти, отразяващи не само историческото наследство, а също така съвременните етнически реалности на полуострова и различната геополитическа тежест на нашите съседи в регионален и глобален мащаб. Гъвкаво външнополитическо поведение изискват и редица други външнополитически фактори като евроинтеграцията, инвестиционния имидж на България, пътната “блокада”, осъществявана от някои съседни държави и пр.

В началото на 21. век България е изправена пред избор на стратегия за гарантиране на своята национална ця-

лост и сигурност. Пасивният вариант на този избор се нарича пълен неутралитет. Той означава пълен отказ от историческото минало, истина и справедливост и най-вече от решаването на българския национален въпрос. Този вариант е най-изгоден за спечелилите от историята на Балканите наши съседи. Друг краен вариант за външнополитическо поведение на България в променените геополитически условия на полуострова е свързан с ново немислено и прибързано официално деклариране на етнически и териториални претенции към съседни държави, както и с участие във военно-политически съюзи с едни държави, насочени против други. Историята ни показва какви могат да бъдат резултатите от таква външнополитическо поведение.

Очевидно е, че и пасивният неутралитет, и крайният национализъм са нереалистични за националната ни кауза. Съществува обаче и трети вариант за външнополитическо поведение, който можем да формулираме като активен неутралитет. Той е свързан с умело поощряване на всестранните икономически, политически и военни контакти с едни страни и диференцирани съседски отношения с други. Главната същностна характеристика на един бъдещ активен неутралитет на България трябва да бъде създаването на благоприятни за държавата позиции при неизбежните бъдещи политически трансформации в нашия регион с оглед на справедливото и трайно решаване на съвременния (а не на исторически изчерпал се) български национален въпрос. Основните критерии за дефинирането на геополитическите приоритети на България днес и в перспектива трябва да бъдат поставени в зависимост от съвременните реалности в балканския геополитически регион.

литически възел. Трудно е например да не се забележи увеличаващата се геополитическа мощ на Турция. Друга реалност е все още незавършеният процес на формиране на нова политическа карта на запад от нашите граници.

След разпадането на СФРЮ е налице дестабилизация в повечето нейни бивши републики. Освен в Босна и Херцеговина през последното десетилетие дестабилизацията стана реалност както за остатъчна Югославия (сръбско-черногорската федерация), така и за самата Сърбия. Най-уязвима в това отношение е областта Косово. Албанският етнически проблем в Косово има пряко отношение и към т. нар. македонски проблем, а следователно и към българския национален въпрос. Поради това всеки политически сблъсък в триъгълника Албания – Косово – Македония има пряко отношение към националната сигурност на България.

По различни оценки днес между 20 и 40% от населението на Македония е албанско и живее предимно в западните райони на страната. Създаденият прецедент с реалното откъсване на Косово от Сърбия вече стои в основата на политически експерименти и дългосрочни сценарии в Западна Македония. Приобщаването на Балканите към общоевропейски и общочовешки ценности е реалност, която днес е изцяло в интерес на Албания. През последните десетилетия тя демонстрира силата на едно неочаквано външнополитическо оръжие – демографската инвазия. Ако една трета или дори половината от населението и територията на Македония попадне под една или друга форма под юрисдикцията на албанската държавност, едва ли може да се очаква, че едва десетилетната държавна традиция на

новата ни западна съседка може да издържи на такъв катаклизъм. При такава ситуация опит да хвърлят политическа сянка върху този нов феномен на Балканите най-вероятно ще направят всички нейни съседи, без изключение. Безспорно е, че в такава ситуация огромна роля ще играят и балканските позиции на страни като Турция, Румъния и Хърватска, които в много отношения могат да се активират като близки на българската външнополитическа позиция. Аналогична политическа ситуация може да настъпи и при дипломатическото регулиране на въпроса за правата на българите в Северна Гърция и Западна Сърбия. В това отношение особено важна е позицията на Анкара.

Важен географски фактор, стимулиращ взаимноизгодно икономическо и политическо сътрудничество в условията на интегрираща се Европа днес, е факторът съседство. Българската територия винаги е играела ролята на своеобразен сухопътен мост за връзките на Турция с европейския континент. Днес България е може би единствената държава, притежаваща безконфликтен потенциал за поддържане на добросъседски отношения от европейски тип с Турция. Същевременно през полуостров Мала Азия е най-краткият сухоземен път за България до страните от Близкия и Средния изток.

* * *

Възможните изводи от горепосочения анализ се натрапват сами. Един от тях според мен е, че верен подход при тълкуване на турската тематика в България днес трябва да бъде геополитическият, а не само историческият.